

ELS VALORS LITERARIS DE LA RENAIXENÇA. SOBRE BARCELONA, L'ORGULL BURGÈS O EL TREBALL DELS CATALANS

Margarida Casacuberta
Universitat de Girona

El primer diumenge de maig de 1868, els Jocs Florals de Barcelona complien deu anys i res no feia pensar, davant l'esplendor d'un Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona ple d'autoritats i de poetes catalans, castellans i provençals, que aquesta havia de ser l'última vegada que el consistori municipal acolliria el controvertit i aleshores ja famós certamen literari. Pocs mesos després esclatava la Revolució de Setembre, la revolta amb què es van saldar els vint anys posteriors al final de la primera guerra carlina, de notable prosperitat per a la burgesia industrial catalana, que, durant aquest temps, s'havia implicat activament en el procés de construcció de l'Estat espanyol i en el procés d'assimilació lingüística, cultural i política que el model d'Estat centralista i uniformitzador comportava. Tanmateix, la inequívoca adhesió de la burgesia catalana a la guerra d'Àfrica, entre 1859 i 1860, va esdevenir decepció i sentiment de fracàs davant del desenllaç i els enormes costos humans i materials de la guerra, i va generar un replantejament seriós de la conveniència d'aquesta assimilació.

L'any 1868, doncs, semblava totalment superat l'enlluernament davant l'Espanya imperialista i centralitzada, la Pàtria amb majúscula, que reflecteix una part important de la literatura que s'ha anomenat de 'la Renaixença'. Si comparem el to i el significat dels Jocs Florals de Barcelona l'any de la seva creació, el 1859, amb el to i el significat del certamen al cap de deu anys, veiem que s'ha produït un canvi evident i significatiu. Si l'any 1859, Manuel Milà i Fontanals, president del consistori, gairebé s'excusava davant del públic assistent de participar en una festa de to local i anacrònic com aquella, l'any 1868, Víctor Balaguer, des de la mateixa tribuna, proclamava als quatre vents que els Jocs Florals de Barcelona significaven molt més que un simple moviment literari, que no tenien res d'anacrònics, i que responien a "l'esperit dels temps", i rebutia punt per punt les observacions del governador civil de torn, D. Romualdo Méndez de San Julián, que havia aprofitat l'avinentesa per manifestar com era de convenient per als escriptors catalans que el aquell certamen 'regional' esdevingués bilingüe.

Què havia ocorregut perquè, en només deu anys, s'hagués fet molt més camí en el terreny de la defensa de la llengua i de la literatura catalanes que durant tot el temps que comprèn la *soi-disant* Renaixença? Probablement una frustració: la constatació del fracàs del nou Estat espanyol sortit de les cendres de l'Antic Règim i, de retop, l'exacerbació del discurs segons el qual tots els mals de la Catalunya moderna provenen necessàriament d'Espanya. Per això no és gens estrany que en aquests moments comenci a aparèixer formulada la idea de la necessitat de 'regenerar' Espanya mitjançant la prèvia 'regeneració' —en el sentit de "recatalanització"— de Catalunya, una idea que trobarà la seva màxima expressió en el tombant del segle XIX al XX, però que es comença a activar, significativament, a l'entorn dels fets de 1868.

Aquest procés de “recatalanització”, que té a veure, sobretot, amb la potenciació del català com a llengua ‘culta’ i llengua literària moderna, que troba en el lema dels Jocs Florals la síntesi i un símbol –“Pàtria, Fe i Amor”–, i que, progressivament, s’infiltra en àmbits diversos de la societat catalana, s’anomena Renaixença. I, tal com molt bé ha demostrat Manuel Jorba en els seus estudis sobre el segle XIX, aquest moviment té un significat que supera amb escreix els límits del moviment literari amb què tot sovint s’ha volgut identificar. Cal entendre’l, escriu Jorba, com “*un projecte destinat no només a promoure l’ús literari culte, sobretot poètic, de la llengua catalana, sinó també a intervenir, de manera directa, més o menys activa, en la defensa i rescat de la personalitat de Catalunya, i en l’acceptació i potenciació de les implicacions que, gradualment, comportà en l’ordre polític, econòmic, social, cultural, literari i lingüístic*”.

No cal dir que, com tot projecte, el moviment de Renaixença és producte d’un acte deliberat, d’una voluntat explícita de ‘regenerar’ Espanya a través de la potenciació del ‘provincialisme’ o, més endavant, ‘regionalisme’, i fer-ho a través de la potenciació dels valors culturals autòctons que el procés de construcció de l’Estat havia tendit a neutralitzar, a partir del començament de segle, amb la col·laboració plena i convinguda dels catalans. Per altra banda, els valors que posa en solfa la Renaixença –la reivindicació de la llengua, la història i la literatura catalanes, les llibertats i la legislació antiga– són idèntics als valors que formen part, en aquests mateixos moments, dels diferents processos de construcció dels nacionalismes europeus; i el català –a diferència del nacionalisme basc, per exemple, que començarà a fer-ho més endavant– construeix el seu discurs contra el discurs ideològic del nacionalisme espanyol.

A hores d’ara sembla acceptada per tothom la hipòtesi que l’Estat espanyol és incapaç, durant el segle XIX, de construir un conjunt de símbols i de mites que serveixin per cohesionar les diferents identitats culturals que el conformen. Efectivament, Espanya integra problemàticament allò que encara avui dia es coneix –des del ‘centre’, naturalment– com a ‘perifèria’, i que no aconsegueix crear una identitat nacional compartida que aixoplugui i sumi diferències en comptes de fer-les passar pel sedàs unificador de la ‘raza’ o de la ‘hispanidad’, contra la qual el discurs catalanista esgrimirà la idea de “ciutadania” que troba en la ciutat de Barcelona el símbol del progrés comú, de la “civilitat” i de la modernitat de la societat catalana. Per això, quan D. Romualdo Méndez de San Julián va treure davant dels assistents a la festa del desè aniversari dels Jocs Florals el bombó que suposava per als poetes catalans els “ochenta millones” de castellanoparlants d’arreu d’Europa, Amèrica i Àsia, Víctor Balaguer li va contestar, com a president del consistori dels Jocs Florals d’aquell any, que “*en Barcelona han sabut sempre unir-se en fraternal maridatge la poesia i la indústria, les lletres i les arts, volent dir l’esperit d’intel·ligència, que és la flama del progrés moral, i l’esperit del treball, que és la llum del progrés material*”.

I no només això: Adolf Blanch, el guanyador de la Flor natural dels Jocs del 1868 i president del consistori l’any següent, reunit per primera vegada a Llotja, sota l’empara oficial de les Diputacions de Barcelona –presidida per Víctor Balaguer–, Girona i Tarragona, va començar el seu discurs amb aquestes significatives paraules: “*Vinc en nom del Consistori dels Jocs Florals Catalans, que es diuen de Barcelona, com s’ho*

deien los antics senyors de la terra catalana”. Un discurs que es feia amb el vist-i-plau dels detractors històrics dels Jocs –Frederic Soler i el seu grup, defensors d’una cultura urbana enfront de la imatge idíl·lica, pretesament rural, de la literatura jocfloralesca–, presents a la festa, i amb el concurs dels vigatans –Jaume Collell i Jacint Verdaguer, concretament– que aportaven també el seu simbòlic gra de sorra a l’entronització de Barcelona –convenientment retocada, no cal dir-ho– com a dipositària dels valors de la catalanitat en l’àmbit de la modernitat.

Resseguir els passos a partir dels quals es construeix aquesta imatge de Barcelona que deixa enrere la mítica i denostada Babilònia de les primeres dècades del segle XIX, a través de la literatura que s’escrivía i es publicava a Catalunya i de l’estudi de la recepció de tot aquest material, és l’objectiu principal d’una ponència que subtitulo amb una referència explícita a la modernitat i el progrés que formen part, i no pas de manera circumstancial, dels valors que configuren el moviment de Renaixença.